

לזכור אותם

"זכור" ו"שמור" – זיכרון והנצחה

תוכנית חינוכית לבית הספר העל יסודי במערכת החינוך
תשפ"ה, 2024-25

כתב: איתי יבין
עריכה לשונית: דנה רייך
עיצוב גרפי: אריאל בן עמי

© כל הזכויות שמורות למחבר – רשת חינוך עתיד

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך אחרת כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמחבר.

תוכן עניינים

04	פתח דבר
06	זיכרון
12	זיכרון ותרבות
22	אמפתיה והזדהות
28	להתקרב ולגעת
31	הנצחה – הלכה למעשה
36	הנצחה וזיכרון בין הפרטי ללאומי
40	סיכום שאינו סוף
41	מקורות

פתח דבר

רשת החינוך "עתיד" מהווה בית משותף לכל מרכיבי החברה הישראלית על המגוון הרב תרבותי בה. הרשת לקחה על עצמה כמחויבות חברתית לפעול בנושא זיכרון החללים שנלחמו, נרצחו בביתם, נהרגו תוך חילוץ והגנה על חבריהם ושכניהם. חוברת לימוד זו נכתבה טרם מלאה שנה לאירועי 7 באוקטובר 2023, ובעוד מלחמת חרבות ברזל עדיין נמשכת.

ימי הזיכרון הלאומיים יושפעו מאירועי 7 באוקטובר שטלטלו את החברה הישראלית כולה וממלחמת "חרבות ברזל" שהתפתחה בעקבותיהם, יום השנה הראשון שמתקרב אלינו כעת מציף כאבים גדולים, אישיים, משפחתיים, קהילתיים, ולאומיים.

אירוע זה והמלחמה שהתפתחה חשפו את היותנו רקמת חיים משותפת, אנושית, פגיעה וכואבת. בצד הפגיעה הקשה היו גילויים של סולידריות רבים ומשמעותיים, אנשים ממקומות שונים בארץ חשו לחלץ ולסייע – ממושב פטיש, עותניאל, מרהט, מתל אביב, פקיעין, ראש העין, ירושלים ומישובים רבים נוספים.

אנשים גייסו את עצמם ויצאו למלחמה להגן ולחלץ אנשים ללא קשר לעדה, דת או לאום, ועשו זאת מתוך הכרה עמוקה ואמונה שכל אדם הוא עולם ומלואו, כל אדם הוא יחיד ומיוחד וכל אובדן הוא אבדה שלא תשוב. הם עשו זאת מתוך הכרה ומחויבות גדולה ועמוקה להגנה על המדינה וכלל אזרחיה.

בקרבת הנרצחים וההרוגים היו יהודים מכל הגוונים והעדויות יחד עמם נהרגו ונרצחו גם בדואים מהדרום, ערבים מהצפון, פועלים תאילנדים, נהג אוטובוס ממזרח ירושלים, ילדים דרוזים מהגולן ונרצחים רבים נוספים – ילדים וילדות, נשים וגברים, קשישים וקשישות.

נושאי הזיכרון וההנצחה קשורים בנימי נפשנו שנים רבות וארוכות. ימי הזיכרון בחברה הישראלית הם רגישים, עצובים, אנושיים וחשובים למשפחות ולקהילות. כל אדם הוא עולם מלא ושלם, נפש אהובה ויקרה שנלקחה ממשפחתה, מאוהביה ומקהילתה בחטף ובאכזריות. קהילות שונות ותרבויות שונות מנציחות את מתיהן – את אישיותם, ייחודם,

מידע חשוב:

חוברת הדרכה זו כוללת לקט מערכים שיוכלו לסייע לכם ולתלמידים להשגת המטרות האלה.

צוות התוכנית זמין עבורכם לשאלות, לבטים ומחשבות.

תהיו בקשר

04-6436808
edu.a@atid.org.il

פתח דבר (המשך)

עשייתם, חלומותיהם, אהבותיהם, תכונותיהם, תחביביהם – בדרכים שונות, לפי אופי המשפחה ורצונה, ואופי הקהילה התרבותית שממנה הגיעו ובה חיו.

ביזרון ובהנצחה יש בעיקר היבטים אישיים, פרטיים ואינטימיים ליחיד ולמשפחתו, ויש גם ממד קולקטיבי של הקהילה והעם. יום הזיכרון הכללי לחללי צה"ל ונפגעי פעולות האיבה, מחייב את כולנו לפנות את יומנו ומחשבותינו לזיכרון הקולקטיבי והאישי גם יחד. אצל המשפחות השכולות, הכאב וזיכרון בן או בת המשפחה האהובים מלווים אותם יום־יום. ביום הזיכרון הלאומי כולנו מתייחדים עמם, בחיי היום־יום הם נושאים את כאבם עמם לכל מקום שילכו. נדון ביחידת לימוד זו בחיבור, בקשר ובהזנה ההדדית, וכן במתח בין האישי והפרטי ללאומי־קולקטיבי בנושא כאוב זה של זיכרון והנצחה.

מטרת חוברת זו היא לאפשר את קיומו של מרחב רעיוני לשיח מחנכים ומחנכות ברשת עתיד בנושא זיכרון והנצחה, לקראת יישום תהליכים חינוכיים, חברתיים, רגשיים וקשובים יחד עם המשפחות השכולות. בתוכנית זו אנו רוצים לסייע לצוותים החינוכיים ברשת, כשהם באים לתמוך ולו במעט במשפחות מכל חלקי החברה הישראלית בהנצחה, ובנשיאת משקל הכאב הגדול של זיכרון יקירם או יקירתם שנהרגו.

זהו מרחב רוחני שדורש רגישות אנושית רבה, הקשבה אמיתית, אמפתיה רבה ומחויבות גדולה להתמדה בתהליך. התהליך דורש בירור כן ומתמשך עם המשפחות השכולות לגבי מה אפשרי עבורן, ומה מתאים ונכון עבורן – אילו סוגי הנצחה? איזו רוח ערכית אישית ופרטית ירצו להעניק בזיכרון? בשלב שני, יחד עם המשפחות, הוא יצירת מסורת בית ספרית, בתוך שגרת העבודה של בית הספר, שתחזיק את המחויבות לפרויקט הזיכרון וההנצחה שייבחר. בכך גם נעמיק בהבנתנו את הנושא ונעשיר את יכולתנו לייצר עשייה חינוכית ראויה ומותאמת לתחום רגיש, כואב, עצוב ומורכב זה.

בתהליך זה, נפגוש כאבים, אתגרים ומחשבות, וננסה יחד בשותפות ואחריות לחשוב מה נכון ואפשרי לקהילת בית הספר שלנו מבחינת הנצחה וזיכרון? למה אנו יכולים להתחייב ולבצע במסירות ורגישות ולהכניס למסורת בית הספר? איזה תוכן וערך ילוו את הנצחת החלל? וכל זאת יחד ובשיתוף מלא עם המשפחות השכולות בשיא כאבן וצערן.

מידע חשוב:

חוברת הדרכה זו כוללת לקט מערכים שיוכלו לסייע לכם ולתלמידים להשגת המטרות האלה.

צוות התוכנית זמין עבורכם לשאלות, לבטים ומחשבות.

תהיו בקשר

04-6436808
edu.a@atid.org.il

זיכרון

להבין את מטרתו וחשיבותו של הזיכרון בחברה הישראלית?
להעמיק בנושא תפקידו והשפעתו של הזיכרון על התלמידים -
לברר את משמעות ותפקיד הזיכרון עבור היחיד והחברה.

א "מעגל זיכרונות"

כל משתתף משתף בזיכרון אישי משמעותי מחייו: זיכרון שמח וטוב, זיכרון קשה ועצוב, זיכרון שקשור למשפחה, לחברים או לאירועים אישיים.

ב יום הזיכרון

הצגת רקע היסטורי על יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ולנפגעי פעולות האיבה.

← מתי מתקיים יום הזיכרון הלאומי ומהי המשמעות ההיסטורית והאנושית של קיומו במועד זה?

← מה כוללים טקסי הזיכרון ואירועי היום?

← מהי החשיבות והמשמעות בעיניכם בקיומו של יום אחיד כלל ישראלי?

🔗 געגוע

🔗 חברות

🔗 זיכרון

🔗 תקווה

🔗 תרבות

קטע קריאה #1

מתוך: הר הטועים / יהודית הנדל, 1991

"האם אינו אלא סכר מפני השכחה, כדי שאת הקבורים בגבעה על יד העיר יזכרו יום אחד בשנה גם אלה שיכולים לשכוח וכל שאר ימות השנה הם יניחו לדמויות הנופלים להימחק שעה אחר שעה? או שמא אינו אלא קול המוות המתגלגל מעצמו. יום אחד בשנה הוא לובש קול צפירה ומכה כל אוזן וכל שאר ימות השנה הוא מהדהד בחדרי הלב, מכה גלים בעורקים ומאפיר את עיני המתבונן. או אולי וכראוי 'יום הזיכרון' הוא ראש השנה לזיכרון החי המתים. אולי וכיאות לו יום הזיכרון הוא יום האהבה החיה בלי קץ, יום הגעגוע הנכמר בלי הרף וגם יום היגון המצמת בלי תקווה?"

שאלות לדיון

← יהודית הנדל מציעה מספר הסברים למיסודו של יום הזיכרון, אילו אתם מזהים בטקסט? חשבו על כל אחד בנפרד וכתבו מה הוא מעורר אצלכם (מחשבות, תובנות, רגשות)?

← מהי המשמעות האישית שלכם ליום הזיכרון?

← איך אתם והמשפחות שלכם מציינים את היום הזה?

- ⊗ געגוע
- ⊗ חברות
- ⊗ זיכרון
- ⊗ תקווה
- ⊗ תרבות

קטע קריאה #2

מתוך: הר הטועים / יהודית הנדל, 1991

"כאשר התקרבו האשה כבר ישבה על שפת האבן, מטאטא הקש מונח בצד הגינה שלה. היא חיכה בהצטדקות. יש לו היום יום הולדת, היום הוא בן ארבעים אמרה. [...] בכל יום הולדת אני מביאה לו ציפור גן-עדן אמרה האשה [...] וזכרתי איך בפעם האחרונה, כשהתרחקנו, מזווית העין ראיתי אותה נעמדת לפני כרית האבן ומתכופפת ומצמידה שפתיה לשפת האבן באמצע המקום של המצח, והסתכלתי היטב והיה ברור לי שזה מה שעשתה והיה ברור לי שזה המקום של המצח, ושאלתי את עצמי אם היא מנשקת את בנה החי או בנה המת, ואמרתי לעצמי את בנה המת, והרי לעולם הוא חי, בנה המת..."

שאלות לדיון

- ← יהודית הנדל מצליחה לבטא בפסקה מופלאה זו את הכאב, הקשר, האהבה, הגעגוע. מה הייתם מוסיפים על דבריה שלה? או שואלים אותה?
- ← איך הייתם לומדים מטקסט זה עם תלמידיכם? האם נדרש לפשט אותו? אם כן, איך הייתם מפשטים ומסבירים אותו?
- ← איך הייתם מציעים לסייע לאם במסע הכבד של הזיכרון?
- ← בטקסט האם מנשקת את בנה שחי בליבה. שתפו האם אתם מכירים או נחשפתם למציאות כזו? האם זיכרון של מישהו מת מצליח להיות חי בנו?

געגוע

חברות

זיכרון

תקווה

תרבות

השמיעו את השיר "תחזור" של עידן רייכל, בביצוע משותף עם רוני דלומי [השיר זמין בספוטיפיי וביוטיוב].

השיר התפרסם ב-31/10/2024, זמן קצר אחרי אירועי 7 באוקטובר, ובקשר הדוק לכך ולאובדן חבר קרוב של עידן רייכל.

"השעות העייפות שלא נותנות לזמן לרוץ
הרגליים הכבדות שלא מוצאות סיבה ללכת
הימים והלילות כמו הפנים שבתמונות
הכול עוצר מלכת כשאתה לא כאן
ומתעוררת מחלום ומרגישה אותך קרוב
ואז קוראת לך מתוך הלילה
תחזור, תחזור היום
כל כך רציתי שתגיע
הלוואי תבוא בלי להודיע עוד היום
אני מגדל של אור
ממרחקים ששוב תופיע
הלוואי תבוא בלי להודיע עוד היום

השעות העייפות שלא נותנות לזמן לרוץ
הרגליים הכבדות שלא מוצאות סיבה ללכת
הימים והלילות כמו הפנים שבתמונות
הכול עוצר מלכת כשאתה לא כאן

ומתעוררת מחלום ומרגישה אותך קרוב
ואז קוראת לך מתוך הלילה
תחזור, תחזור היום
כל כך רציתי שתגיע
הלוואי תבוא בלי להודיע עוד היום
אני מגדל של אור
ממרחקים ששוב תופיע
הלוואי תבוא בלי להודיע עוד היום"

Ⓜ חברות
Ⓜ געגוע
Ⓜ תקווה
Ⓜ זיכרון
Ⓜ תרבות

← מה השיר מעורר בכם?

← איזה זיכרון הוא מעלה אצלכם בהקשר ל-7 באוקטובר?

← בחרו מילה אחת או שתיים מהשיר שממחישות הכי טוב את מחשבותיכם על אובדן וזיכרון, והסבירו את בחירתכם.

← כתבו שני בתים נוספים לשיר: אחד שבבסיסו המילה געגוע או חברות או שניהם, והשני שבבסיסו המילה תקווה.

מטלה - "להכיר אותם"

כל תלמיד יעמיק את ההיכרות שלו עם סיפורו האישי של אחד הנופלים. הנחו את התלמידים לבחור דמות מקהילתם, או מקהילה סמוכה למקום מגוריהם.

התלמידים יחקרו על אודות חייו של אותו אדם, על תחביביו ופועלו או על סיפור נפילתו, ובשיעור הבא יציגו את הסיפור בדרך שיבחרו (מצגת/ סרטון/ קטע קריאה).

Ⓢ חברות

Ⓢ געגוע

Ⓢ תקווה

Ⓢ זיכרון

Ⓢ תרבות

זיכרון ותרבות

← זיכרון – משמעותו האישית, הקהילתית והתרבותית.
← האחריות שלנו בהורשת הזיכרון.

א תרבות הזיכרון / קליפורד גירץ

"תרבותם של בני האדם היא חלק בלתי נפרד מהם כמו פניהם או שמם; היא אינה תוספת על קיומם כיצורים אנושיים, כי בלעדיה הם אינם יצורים אנושיים. בני אדם נולדים לתוך תרבות ולא לתוך קיום המנותק מתרבות, והתרבות מכוננת את זהותם. התרבות מספקת הן את חומרי הזיכרון והן את עיצובו התודעתי, ויש לה תפקיד חשוב בעיצוב דפוסי התקווה והעתיד".

רשתות של תרבות, מסורת ומשמעות

קליפורד ג'יימס ג'ירץ, היה אנתרופולוג וחוקר תרבויות אמריקאי מהבולטים והמשפיעים ביותר במהלך המאה ה-20. כתב על השפעת הסמלים [סימבולים] על חיינו והתנהגותנו היום-יומית ועל תפיסת המציאות. גירץ טען שהתרבות שבה חי האדם מורכבת מרשתות של משמעות, שאת חלקן האדם טווה בעצמו וחלקן נטו עברו על ידי מסורות התרבות והדורות שקדמו לו, והוא כעת אחוז בהן. רשתות התרבות הן סיפורי העם, הפתגמים, השירים, המסורת הדתית, הרעיונות הפילוסופיים, הפולקלור ועוד - שהאדם נולד לתוכן והן אחוזות בו בקשרי משמעות. טענתו, שמובאת בקטע שלפניכם, היא שהאדם קשור בקשרים עמוקים, גלויים וסמויים לתרבות שאליה הוא נולד, ובה גדל והתפתח [ערוך ומעובד מתוך ריאיון עם קליפורד גירץ, "מחשבות", 48].

חברות
תקווה
תרבות
זיכרון
געגוע

א

נק' למחשבה ודין

← איך אנחנו זוכרים אירועים חשובים?

← מהם כלי התרבות הישראלית שמעצבים את הזיכרון שלנו כיחידים וכחברה?

← איך הזיכרון משפיע על התרבות, באילו דרכים? האם אתם מזדהים עם טיעונו של קליפורד גירץ על תפקיד התרבות בחיי האדם? תנו דוגמאות לטענתכם?

← מהן רשתות המשמעות שלכם? ציינו 2 או 3 כאלה והסבירו מהן מעניקות לכם? למשל: קשר, שייכות, זהות, אחווה, הקשבה, ביטחון, מוגנות, חסד, ועוד ועוד.

← את התרבות, ערכיה ומשמעותה יוצרים בני האדם, אזי לאנשי החינוך והתרבות יש תפקיד בעיצוב הזיכרון, התודעה והתקווה של הדור הצעיר. האם אתם מסכימים אם טענה זו? הסבירו כיצד אתם מבינים את הטענה הזו?

← תנו דוגמה מחייכם המקצועיים או האישיים למצב שבו הרגשתם שאתם מזדהים באופן מלא עם התרבות שבה אתם חיים, ותנו דוגמה הפוכה שחשתם באיזויות בתוך המרחב התרבותי שאתם שייכים אליו. נסו להסביר לעצמכם מה היה בכל מצב [אירוע/חוויה] שגרם לכם להרגיש הזדהות או אי־הזדהות.

משימה:

חשבו כיצד התרבות שלנו משפיעה על הזיכרון? רשמו את מחשבותיכם, ציינו מה הייתם רוצים להוסיף? ומה הייתם משנים? התייחסו לזיכרון ברמה האישית והמשפחתית ולזיכרון ברמה הלאומית.

🔗 געגוע

🔗 חברות

🔗 זיכרון

🔗 תקווה

🔗 תרבות

תרבות מעצבת זיכרון

ב דוגמאות בהשראת אתר האינטרנט "זכור – אתר ההנצחה לחללי מערכות ישראל"

מוזיאונים ואתרי הנצחה

מוזיאונים ואתרי הנצחה ממלאים תפקיד חשוב בשימור הזיכרון הקולקטיבי. דוגמאות לכך הן:

מוזיאון "יד ושם – רשות הזיכרון לשואה ולגבורה"
בירושלים. המוזיאון מספר את סיפור השואה דרך תערוכות, מסמכים ועדויות ניצולים. זהו מקום שבו הדור הצעיר יכול ללמוד ולהזכיר את זוועות השואה ולהבטיח שהזיכרון הזה לא יישכח.

מוזיאון "אנו – מוזיאון העם היהודי" (לשעבר בית התפוצות)
המוזיאון מציג את תולדות העם היהודי ומספק דרך ללמוד, להכיר ולחוות את ההיסטוריה היהודית העשירה, נותן ביטוי ונראות למגוון הקהילות והתרבויות בעם ומחזק את תחושת השייכות והזיכרון הקולקטיבי של העם היהודי.

ספרות וקולנוע

ישאלו את התלמידים אילו ספרים וסרטים בנושא זיכרון הם מכירים?

הספרות והקולנוע משמרים זיכרונות ומעבירים אותם לדורות הבאים. ישנן דוגמאות רבות נציין רק בודדות: **יומנה של אנה פרנק**, הסרט – **רשימת שינדלר, גולדה, בופור, התעלה** ועוד סרטים רבים שהנציחו את מלחמות והיסטורית ישראל, ועוד ספרים רבים ומגוונים שמספרים ומתארים בדרכים שונות את זיכרון השואה ומעבירים את זיכרון התקופה לדורות הבאים. צפייה בסרטים וקריאת הספרים הופכת את התכנים לחלק מהזיכרון הקולקטיבי של העם.

חברות
תקווה
תרבות
זיכרון
געגוע

סיפורי עם מהווים חלק חשוב מהדרך שבה התרבות מספרת את עצמה לבניה ובנותיה. **מסורות משפחתיות** וסיפורי משפחה וקהילה מועברים בדרכים שונות ומגוונות מסיפורים סביב המדורה, כפי שהיה נהוג בעבר, ועד לישיבה משותפת על שולחן החג המשפחתי. סיפורים מתארים את ההיסטוריה ואת קורות המשפחה והעם לאורך הדורות.

ימי זיכרון, כחלק מלוח השנה, וציון חגים ומועדים:

חגים ומועדים משמשים תזכורת לאירועים היסטוריים ומחזקים את הזיכרון הקולקטיבי. בלוח השנה מציינים את **יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ונפגעי פעולות האיבה** שחל כל שנה ב־ד' באייר, **יום אחד לפני יום העצמאות**. ביום זה החברה הישראלית זוכרת את חללי המלחמות ופעולות האיבה **מכלל אזרחי המדינה**. הטקסים והאירועים הממלכתיים מסייעים לשמר את זיכרונם של הנופלים, ולהנחיל אותם לדורות הבאים.

יום הזיכרון לשואה ולגבורה מנציח את החיים היהודיים שהוכחדו ואת ההתנגדות היהודית בשואה. לאורך היום נערכים טקסים ואירועי זיכרון, המשמרים את זיכרון השואה ומעבירים אותו לדורות הבאים, כמו כן מתקיימים טקסי זיכרון קהילתיים אלטרנטיביים אשר מאפשרים לציבור להביע את כאבו בדרך המתאימה לו, זאת בנוסף לזיכרון האישי־משפחתי לצד זה הלאומי־קולקטיבי.

לטקסים יש כוח סימלי רב, והשפעתם על הזיכרון הקולקטיבי היא רבה. החברה כולה עוצרת מפעילותה במועדים אלה ומפנה מרחב זמן ומקום לזיכרון האישי־פרטי, הקהילתי והקולקטיבי.

ענבר הימן ז"ל - עבדה בסיוע רגשי למבליים במסיבת הנובה, נחטפה ונרצחה בשבי, הי"ד.

- ⊗ געגוע
- ⊗ חברות
- ⊗ זיכרון
- ⊗ תקווה
- ⊗ תרבות

אמנות

האמנות, על כל צורותיה, מבטאת זיכרונות דרך עיני האמן ומשפיעה על הדרך שבה אנו זוכרים אירועים: ציורי זיכרון, פיסול, מוזיקה, שירים שמזכירים ומתארים אירועים מהעבר ומעוררים את האדם להיזכר, לחשוב ולחוות בחושיו השונים את סיפורי הזיכרון וסיפורי האנשים כפרטים וכקולקטיב.

התרבות באמצעות כלים רבים אלה משפיעה על הזיכרון שלנו, על התכנים בו, ובכך מעצבת אותו בלב העם, משמרת אותו ומעבירה אותו לדורות הבאים. בכך מהווה התרבות כלי עוצמתי לשימור חוויות וזיכרונות של הקהילה ועם. התרבות גם תורמת לעיצוב הערכים לאורם חיי העם. שאלת הנחלת התרבות והערכים בה באמצעות הזיכרון מעוררת לעיתים דיונים ערים, אשר עוסקים בעיצוב זיכרון ובדגשים הערכיים שיש להעביר מדור לדור.

שאלה לדיון

← לוו הייתם מנהלי מוזיאון או אתר הנצחה או במאי סרט תיעודי, אילו תכנים וערכים היה חשוב לכם לכלול בסרט/תערוכה/ספר?

← כתבו אילו ערכים חשובים לכם להוריש לדורות הבאים, וציינו איך הייתם עושים זאת בפועל.

אתר הנצחה לנרצחי הטבח במסיבת הנובה ברעים.

- ⊗ געגוע
- ⊗ חברות
- ⊗ זיכרון
- ⊗ תקווה
- ⊗ תרבות

"חיים קשים עם הזיכרון" / ויסלבה שימבורסקה

[תרגום מפולנית: דוד וינפלד]

אני קהל גרוע של הזכרון שלי.
הוא רוצה שאקשיב לקולו בלי הפוגה,
ואלו אני מתרוצצת, מכעפעת,
שומעת לא שומעת,
יוצאת, חוזרת, יוצאת שוב.

הוא רוצה למשוך עד תם את תשומת לבי וזמני.
בשנתי, הדבר עולה בידיו בקלות.
ביום, פעם כך ופעם אחרת, ועל זאת הוא מתרעם.

הוא שם לנגד עיני בהתמדה מכתבים ישנים, תצלומים,
נוגע בארועים חשובים ולא חשובים,
משיב את המבט אל מראות שהחמצו,
מאכלס אותם במתים שלי.

בספורי אני תמיד צעירה יותר.
זה נעים, אבל לשם מה בלי הרף חוט השני הזה.
לכל ראי חדשות אחרות בשבילי.

הוא כועס כשאני מושכת בכתפי.
אז הוא חושף בנוקמנות את שגיאותי פלו,
הקשות, אחר כך את הללו שגשגחו קלות.
מביט בעיני, מחפה לשמע מה אני אומרת על זה.
לבסוף מנחם, שיכול היה להיות גרוע יותר.

הוא רוצה שמכאן ולהבא אחיה רק למענו ואתו.
הכי טוב בחדר חשוף, סגור.
ואלו בתכניות שלי כל הזמן שמש ההנה,
עננים אקטואליים, דרכים עכשוויות.

לעתים די לי והותר בחברתו.
אני מציעה להפרד, מעתה ועד עולם.
אז הוא מחיך בחמלה,
מפני שהוא יודע כי זה יהיה גם גזר דיני.

חברות

תקווה

תרבות

געגוע

זיכרון

שימבורסקה מתייחסת לזיכרון כ"ישות" עצמאית ונוכחת בתוכנו כבני אדם יחידים ופרטיים, כמשפחה, כקהילה וכעם.

- ← אילו דרכי ביטוי של הזיכרון מוזכרים בשיר?
- ← אם אילו מהם אתם מזדהים? הסבירו.
- ← כיצד הזיכרון משפיע על הביטוי הגופני שלנו?
- ← תנו דוגמה למצבים בחייכם שהשיר נוגע בכם, למשל בשורות:
 - זיכרון ששם אותנו בחדר חשוך; זיכרון בו אנו צעירים ושמחים;
 - זיכרון של דבר שהחמצנו או פספסנו;
 - זיכרון שאם הוא עולה בנו אנו מתגעגעים, וכיו"ב.

שאלה לדיון:

← למדנו שעיצוב הזיכרון משפיע על תקוותינו ושאופותינו לעתיד, וכי שאלת עיצוב חומרי הזיכרון היא שאלה תרבותית ואנושית רחבה. בהקשר זה של הנחלת זיכרון, אם אילו אתגרים מתמודד איש החינוך בישראל, וכל הורה והורה?

חניון רעים בסמוך לטבח במסיבת הנובה, עדות אילמת.

- ⊗ געגוע
- ⊗ חברות
- ⊗ זיכרון
- ⊗ תקווה
- ⊗ תרבות

יהודה עמיחי

שֶׁהַר הַזְכָּרוֹן יִזְכֹּר בְּמִקוּמִי,
 זֶה תִּפְקִידוֹ. שֶׁהֵגֵן לְזֵכֶר יִזְכֹּר,
 שֶׁהָרְחוֹב עַל שֵׁם יִזְכֹּר,
 שֶׁהַבְּנֵי הַיְדוּעַ יִזְכֹּר,
 שֶׁבֵּית הַתְּפִלָּה עַל שֵׁם אֱלֹהִים יִזְכֹּר,
 שֶׁסֶפֶר הַתּוֹרָה הַמְתַּגְלָגֵל יִזְכֹּר,

שֶׁהַיִּזְכּוֹר יִזְכֹּר. שֶׁהַדְּגָלִים יִזְכְּרוּ,
 הַתְּכָרִיכִים הַצְּבָעוֹנִיִּים שֶׁל הַהֶסְטוֹרִיָּה, אֲשֶׁר
 הַגּוֹפִים שֶׁעֲטָפוּ הִפְכוּ אֶבֶק. שֶׁהָאֶבֶק יִזְכֹּר.
 שֶׁהָאִשְׁפָּה תִזְכֹּר בְּשַׁעַר. שֶׁהַשְּׁלִיָּה תִזְכֹּר.
 שֶׁחַיִּת הַשְּׂדֵה וְעוֹף הַשָּׁמַיִם יֵאָכְלוּ וַיִּזְכְּרוּ,
 שֶׁכֶּלֶם יִזְכְּרוּ, כִּדִּי שְׂאוּכַל לְנוּחַ.

שאלות לדיון:

← ממה הדובר בשירו של יהודה עמיחי מבקש מנוחה?

← ממי הוא מבקש שיזכור במקומו ומדוע?

← מה משמעותם להבנתכם של אותם סמלים מהם הוא
 מבקש שיזכרו במקומו?
 האם בקשתו אפשרית להבנתכם? הסבירו את עמדתכם
 על פניה השונים?

🔗 חברות

🔗 געגוע

🔗 תקווה

🔗 זיכרון

🔗 תרבות

← איך ההנצחה יכולה להתמודד עם משקל הזיכרון והכאב שבו מצד אחד, ואם השיכחה מצד שני?

← אתם מגיעים מקבוצות חברתיות ותרבותיות שונות, לכל אחד ואחת מכן יש את מסלול חייו וגישתו האישית וכן השפעות של הקהילה שגדל בה והתרבות שהוא שייך אליה. מהמפגש ביניכם תיווצר שותפות מחשבתית ורגשית גדולה, וכן יתגלו גם הבדלי עמדות, דעות ואמונות שיעשירו את מחשבותיכם.

← כתבו לעצמכם מה הוסיפה לכם השיחה עם השותפים לקבוצה.

← האם השתנתה דעתכם? האם נוסף לגישתכם גוון חדש, וכיוון מחשבה אחר?

אמא של עמית סוסנה מחכה לשובה בכיכר החטופים (צילום: ליזי שאנו)

🔗 חברות

🔗 תקווה

🔗 תרבות

🔗 געגוע

🔗 זיכרון

אמפתיה והזדהות

הכרות עם המושגים המרכזיים של אמפתיה והזדהות בהקשר של זיכרון.

הכרות עם הדרכים להבחין בין תחושות ההזדהות ואמפתיה בבואנו לשיח בנושא זיכרון והנצחה?

א משחק תפקידים - "בנעליים של אחרים"

משימה:

על כל משתתף לבחור דמות מהמעגל הקרוב אליו (דמות חייה ונוכחת בחייו), ו"להיכנס לנעליים" של הדמות ולספר את סיפורה כאילו הוא הדמות עצמה (כללו פרטים כגון: שם, גיל, תחביבים, ערכים, דברים שהדמות אוהבת/פחות אוהבת).

לאחר המשחק, כל משתתף משתף כיצד הוא הרגיש כשגילם את הדמות שבחר.

באילו אתגרים נתקלתם בעת ביצוע המשימה?
מה למדתם מההתנסות ואילו תובנות עלו בעקבותיה?

שאלו את המשתתפים:

← מהי אמפתיה?

← מהי הזדהות?

מיזם אומנות "כלניות לפני הגשם" במקום איסוף המכוניות השרופות בטבח בפסטיבל נובה.

משפחה שכולה

אמפתיה

חברה ישראלית

הזדהות

הנצחה

אמפתיה היא היכולת להבין ולחוש את הרגשות והתחושות של אדם אחר כאילו היינו באותו המצב בעצמנו. אמפתיה היא זיהוי הרגשות של אדם אחר, הבנה של המצב שלו והיכולת לחוות רגשות דומים באופן תודעתי ומעורב, אך בה בעת גם נבדל ונפרד מאותו אדם.

אמפתיה מאפשרת לנו להבין את הרגשות של אחרים מבלי להרגיש אותם בעצמנו בצורה אינטנסיבית. אמפתיה יכולה להוביל להבנת מצבו של האדם, ומכאן לתגובה תומכת ומכילה, אך לא בהכרח לפעולה מעשית. היא מאפשרת להציע תמיכה רגשית, ממקום של הבנה אנושית ושותפות בדרך ובהתמודדות עם האתגר שניצב לפני האדם.

הזדהות היא תהליך שבו אדם מרגיש חיבור אישי עמוק למצב או חוויה של אדם אחר, ומשתף את הרגשות והתחושות שלו לגבי המצב של האחר "כאילו" וזה הוא עצמו. הזדהות כרוכה בחיבור אישי עמוק וחוויתי למצב של אדם אחר, לעיתים מתוך ניסיון אישי דומה.

הזדהות כרוכה בשיתוף רגשי משמעותי, שיכול לכלול חוויות אישיות או רגשות משותפים. הזדהות יכולה להניע לפעולה ישירה, במיוחד כאשר ההזדהות כוללת חוויה אישית דומה או רגשות עמוקים שדורשים תגובה אקטיבית. לעיתים בהזדהות, אף שהיא מתעוררת מתוך כוונות זכות וטהורות, נשחקים הגבולות בין האדם התומך לאדם הנתמך.

טשטוש זה עלול להקשות על התומך לבצע את תפקידו, שכן כובד המשקל והכאב מונחים על ליבו שלו כמו על בן המשפחה הנתמך.

אמפתיה מאפשרת לנו להבין ולהרגיש את רגשותיהם של אחרים, בעוד שהזדהות כוללת חיבור רגשי עמוק יותר, שיכול לכלול חוויות אישיות דומות והשפעה ישירה על תחושותינו ופעולותינו.

במפגש עם משפחות שכולות רגשותינו ינועו תמידית בין הזדהות לאמפתיה. זה אנושי וטבעי. מטרת הקבוצה היא לשמור על המטרה המקורית שלשמה התגייסנו למשימה, ובה בעת להכיל את חבריה שנמצאים בהזדהות וכאב עם המשפחה השכולה.

משפחה שכולה

אמפתיה

חברה ישראלית

הזדהות

הנצחה

אנו ממליצים לבחור יחד סרט הנצחה קצר על חלל צה"ל ולצפות בו יחד. בחרו סרט שמתאר את סיפורו/ה של הנופל/ת, את אישיותם, חוויותיהם, סיפורם, ההתמודדות של המשפחה ודרך ההנצחה אם נבחרה על ידי המשפחה השכולה.

שאלות לדין:

← דונו בקצרה בעקבות הסרטון: מה למדתם ממנו על הנצחה? מהן דרכי ההנצחה שנבחרו? באיזה מקום נפשי נמצאת המשפחה השכולה – הצער, הכאב והאובדן שעמם היא מתמודדת?

← מה הרגשתם במהלך הצפייה? אילו תחושות, מחשבות, רגשות התעוררו אצלכם? שתפו איך התמודדתם עם תחושות ורגשות אלה?

ענר שפירא ז"ל - לוחם סיירת הנח"ל ששהה במסיבת הטבע ברעים והתבצר עם בלוינים אחרים בתוך מיגונית. ענר הדף שבעה רימונים בגבורה. הי"ד.

משפחה שכולה

אמפתיה

חברה ישראלית

הזדהות

הנצחה

היכולת להבין:

אמפתיה מאפשרת לנו להבין את תחושות הכאב, העצב והצער של משפחות שכולות, מבלי לחוות את האובדן באופן אישי.

שמירה על רגישות:

חשוב להראות הבנה, ולחוש עם המשפחה את תחושותיהם בצורה כנה, מבלי לנסות להשוות את חוויותיהם לחוויות שלנו או לנסות לצמצם את כאבן.

להיות נוכחים:

אמפתיה מתבטאת בהקשבה מלאה כשהמשפחה מספרת על הנפגע, על חוויותיהם ועל התחושות שלהן. הקשבה כנה היא דרך לעזור להם להרגיש מובנים ומוערכים. כמו כן, היא מאפשרת להם לשתף בכאבם העצום. חיבור כזה יאפשר לבנות היכרות ואמון לקראת המשך התהליך.

תגובה תומכת:

השתדלו לספק תמיכה רגשית מבלי להפריע או לשבש את תחושת הצער והכאב שלהם. לעיתים קרובות, לא צריך לומר הרבה, אלא פשוט להיות נוכחים ותומכים.

הכרה בכאב:

הכרה בכאב ובכבוד של המשפחה ללא ניסיונות לצמצם את רגשותיהם או להציע פתרונות מידיים. אמפתיה טמונה גם בקבלה ובכבוד לסבל שלהם.

מדבקות הנצחה ברחוב בתל אביב

משפחה שכולה

אמפתיה

חברה ישראלית

הזדהות

הנצחה

רגשות דומים:

הזדהות כרוכה בהבנה מעמיקה של תחושות המשפחה, ולעיתים היא כוללת ניסיון אישי דומה או חוויות של אובדן שיכולות לעזור להבין עוד יותר את סבלן.

חוויות משותפות:

אנשים שמבינים את עוצמת הכאב בצורה עמוקה לעיתים יכולים לחוות הזדהות רבה יותר, למשל אם הם עצמם חוו אובדן של אדם קרוב.

מעורבות אישית:

הזדהות עשויה להניע אנשים לפעול בצורה אקטיבית יותר, כמו להציע עזרה מעשית או ליזום פעילויות שתומכות במשפחה השכולה.

הצעות ועזרה:

בנוסף לתמיכה רגשית, אנשים שמזדהים עשויים להציע עזרה בפרטים יום-יומיים, כמו סידורים, עזרה עם ילדים, או פשוט להיות נוכחים בחיי המשפחה באופן פעיל.

שאלות לדין

← מהי הדרך הנכונה עבורכם בעת יצירת הקשר עם משפחה שכולה? אמפתיה או הזדהות?

← מה לדעתכם האתגרים כאשר מבקשים להשתמש רק באחת מדרכי התמיכה – אמפתיה או הזדהות?

← איך אנחנו יכולים להביע תמיכה זהירה, רגישה, מתמשכת במשפחות השכולות?

📧 משפחה שכולה

📧 אמפתיה

📧 חברה ישראלית

📧 הזדהות

📧 הנצחה

להתקרב ולגעת

היכרות עם משפחה שכולה.

התמודדות עם תהליך היכרות עם משפחה שכולה – לקראתו, במהלכו ובהמשך העבודה המחויבת יחד.

א לקראת מפגש עם משפחה שכולה

דלת / עדית ברק
 אדם זקוק לפחות לדלת אחת
 לפתח את מה שסגר להפנים כדי לגלות
 לצאת בשביל לחפש לסגור על מנת להניח
 אדם זקוק לדלת אחת לתלות עליה שקט
 לקרא לה בשם אדם זקוק לדלת
 כדי שיוכל לנקש עליה ביד רפה
 לשמע מישהו בצדה השני עונה לו:
 יבוא

נקודות לדיון ומחשבה:

דלת: הדלת נפתחת ואני פוגש את... אזכור הדלת יכול להיות במשמעות של דלת ממשית שניצבת ועומדת לפנינו בכניסה לבית או לחדר, אך יכול להיות גם כ"דלת" בתוכנו ואלינו, כל מפגש הוא בבחינת פתיחת דלת להיכרות עם המשפחה ועם החלל, על כל המשתמע מכך.

← מהם החששות, הפחדים, שיש לי לקראת פתיחת הדלת בבית המשפחה השכולה?

← אילו הכנות חשוב לי לעבור לקראת המפגש כדי להכין את עצמי לפתיחת הדלת?

← מהם הדברים שארצה לדעת ולשאול אחרי שדלת הבית והלב נפתחו?

← עם מה אני מגיע לפתח הדלת – מבחינת מחויבות שלי אישית ומחויבות בית הספר לתהליך ההנצחה?

חברות
 געגוע
 תקווה
 זיכרון
 תרבות

ב להתקרב ולגעת

התחלקו לקבוצות וחשבו על שאלות אפשריות לפתיחת השיחה עם המשפחה השכולה.
שתפו בקבוצה.

ג להתקרב ולגעת

שאלון לדין לאחר המפגש:
← מה למדתם על הנופל?
← תחושות ורגשות שעלו בזמן הסיפור?

שולחן "סעודת השבת", עם כ-200 כיסאות ריקים המייצגים את מספר החטופים והנעדרים המוחזקים ברצועת עזה, ברחבת מוזיאון תל אביב לאמנות (Yossi Pikarek)

- ⊗ געגוע
- ⊗ חברות
- ⊗ זיכרון
- ⊗ תקווה
- ⊗ תרבות

5

הנצחה

"הזיכרון הוא מההווה ואחורה, ההנצחה היא מההווה ולעתיד"
מעוז עזירהו

← איך השתנתה ההנצחה עם הזמן, במיוחד בעידן הדיגיטלי והמדיה החברתית?

← כתבו איך, להבנתכם, אפשר בתהליך ההנצחה גם לשמור על ייחודיות האדם וגם לחבר בין חלקי האוכלוסייה?

← כיצד ניתן להבטיח שההנצחה תכבד את הנוגעים בדבר ולא תיצור מחלוקות? רשמו הצעה להסכמות בנושא הנצחה.

משימה:

כל תלמיד בוחר דרך הנצחה ומציג לכלל התלמידים באיזה אופן היה רוצה להנציח את החלל.

תוכנית עבודה חינוכית להנצחת חלל על ידי תלמידי בית הספר

כתבו תוכנית עבודה לתהליך הנצחה בית ספרי. הקפידו לכלול את השלבים הבאים: חזון, מטרות, יעדי ההנצחה ותכניה. שיטת העבודה עם התלמידים, הכנות למפגש עם המשפחה השכולה, תהליכי תיאום, תכנון רעיוני ומעשי של ההנצחה. ציינו מה נדרש כדי ליישמו, איזה תיאום נדרש עם בית הספר לגבי אופי והיקף המשימה וקבלת אישור והתחייבות מבית הספר להוציא את פרויקט ההנצחה לפועל ולהתמיד בו.

כמו בכל תוכנית עבודה, ציינו עבור כל שלב מה נדרש לכם:
רשימות ציוד, תקציב, מפגש עם ההנהלה, ליווי יועצת ועוד.

Ⓜ געגוע

Ⓜ חברות

Ⓜ זיכרון

Ⓜ תקווה

Ⓜ תרבות

← איך הייתם מתחילים תהליך של הנצחת בוגר בית הספר שנהרג, או חלל מהקהילה שלכם? כתבו מה יהיה סדר הפעולות שלכם לתחילת תהליך ההנצחה. הנחיה: חשבו על רצף פעולות לשם מימוש ההנצחה. בנוסף כתבו את החששות והרגשות שפעולה זו מעוררת בכם.

← חשבו מה דרוש לכם כדי להצליח במשימה? מה תרצו שבית הספר יספק לכם? [ליווי רגשי, עזרה לוגיסטית, חלל – כיתה שיוכלו להפוך להיות כחדר מוזיקה/ציור/תיאטרון/ שימור סביבה – לזכר החלל/נופל וסיפור חייו על תחביביו ואהבותיו].

ב דרכי הנצחה:

ראו הרחבה ופירוט באתר יזכור –
אתר ההנצחה לחללי מערכות ישראל:

סרט זיכרון – תיעוד באמצעות תמונות וצילומים של החלל/נופל, בשילוב מלל, מוזיקה, ואמצעי המחשה נוספים מאפשר ליצור זיכרון מתמשך של החלל/נופל.

הנצחה במרחב הפיזי – הנצחה במרחב הפיזי פירושה הנצחה במרחב פתוח או בחיק הטבע. הנצחה זו משלבת את זיכרון יקירכם בסביבה הפיזית שאנו חיים בה ומשפיעה על הזיכרון האישי.

אתר הנצחה באינטרנט – בניית אתר הנצחה באינטרנט מאפשרת להעלות אליו כמות בלתי מוגבלת של טקסט, תמונות, סרטונים ועוד, לאורך זמן. זוהי יצירה מתמשכת ומתחדשת.

הנצחה במבני דת וספרי קודש – ההנצחה הדתית היא בעלת משמעות למשפחה השכולה וגם לקהילה התומכת. הכנסת ספר תורה או חנוכת בית כנסת על שם החלל/נופל הן אירוע קהילתי חשוב בחיי קהילה מסורתית ודתית.

חברות
תקווה
תרבות
זיכרון
געגוע

הנצחה תרבותית ואמנותית – הנצחה באמצעות אומנות מביאה לידי ביטוי את כישוריו של החלל המונצח או את כישורי בני המשפחה המנציחים, לצד אמירות אומנותיות שבחרו להביע.

מפעלים חברתיים, מלגות, כנסים – המפעלים החברתיים מאפשרים עשייה ערכית הקשורה לחלל, הן בקהילה שהוא התגורר בה והן בקרב הציבור הרחב.

הנצחה במוסדות חינוך ותרבות – הנצחה במוסדות חינוך ותרבות היא מההנצחות המקובלות במרחב הפיזי, הנצחה זו נובעת מרצון המשפחות השכולות להנציח את יקירם במקום שבו הוא השתתף אישית או קהילתית בפעילויות שונות.

הנצחה בפעילות ספורט וטבע – זוהי הנצחה חברתית המזמינה את הקהילה לקחת בה חלק פעיל. הנצחה זו הופכת את הזיכרון לפעיל ודינמי.

דוגמאות של סוגי הנצחות בספורט וטבע הן:

• תחרויות ספורט מקצועיות/ענפיות, כמו כדורסל, כדורגל, טניס שולחן.

• ימי ספורט רב תחומיים או היתוליים, כגון ספורט היתולי, טיפוס על חבלים וקירות, משחקי כדור, הטסת טיסנים ועפיפונים

• טיולים, צעדות ומסעות.

• סידור וסימון שבילי טיול, שיפוץ אתרים.

• חוגי טבע.

🔗 געגוע

🔗 חברות

🔗 זיכרון

🔗 תקווה

🔗 תרבות

← איך השתנתה ההנצחה עם הזמן, במיוחד בעידן הדיגיטלי והמדיה החברתית?

← כתבו איך, להבנתכם, אפשר בתהליך ההנצחה גם לשמור על ייחודיות האדם וגם לחבר בין חלקי האוכלוסייה?

← כיצד ניתן להבטיח שההנצחה תכבד את הנוגעים בדבר ולא תיצור מחלוקות? רשמו הצעה להסכמות בנושא הנצחה.

משימה:

כל משתתף בוחר דרך הנצחה ומציג לכלל המשתתפים באיזה אופן היה רוצה להנציח את החלל/נופל.

תוכנית עבודה חינוכית להנצחת חלל על ידי תלמידי בית הספר

כתבו תוכנית עבודה לתהליך הנצחה. הקפידו לכלול את השלבים הבאים: חזון, מטרות, יעדי ההנצחה ותכניה. שיטת העבודה עם המשתתפים, הכנות למפגש עם המשפחה השכולה, תהליכי תיאום, תכנון רעיוני ומעשי של ההנצחה. ציינו מה נדרש כדי ליישמו, איזה תיאום נדרש עם בית הספר לגבי אופי והיקף המשימה וקבלת אישור והתחייבות מבית הספר להוציא את פרויקט ההנצחה לפועל ולהתמיד בו.

כמו בכל תוכנית עבודה, ציינו עבור כל שלב מה נדרש לכם:
רשימות ציוד, תקציב, מפגש עם ההנהלה, ליווי יועצת ועוד.

⊕ געגוע

⊕ חברות

⊕ זיכרון

⊕ תקווה

⊕ תרבות

**הנצחה וזיכרון
בין הפרטי ללאומי**

← היכרות עם השיח הקיים בין זיכרון קולקטיבי לזיכרון אישי;
בין הלאומי לפרטי.

← היכרות עם מאפייניה של הנצחה בחברה מגוונת עדתית
ורב תרבותית, והעמקת החשיבה בנושא.

← בירור ולמידה לגבי תפקידים ואחריותם של אנשי
ונשות החינוך בנושא ההנצחה.

א מקומה של תרבות הזיכרון בעיצוב זהות קולקטיבית / מעוז עזריהו (מתוך אתר "זכור")

"תרבות ההנצחה והזיכרון" - אנחנו לא מדברים על הנצחה וזיכרון אלא על דבר מה מורכב בהרבה. אנחנו מדברים פה על יחסי גומלין בין שכול ואבל, והנצחה וזיכרון, ונדמה לי שאם נבין את זה אז הבנו חלק גדול מהדינמיקה של הדברים ומהדרמה שמסתתרת מאחורי הדברים. מילת המפתח בכל הקשור לזיכרון קולקטיבי היא, לדעתי, המשכיות. זהו סוד הדבר. השאלה האמיתית היא האם יש המשכיות, ויותר מזה, האם נוצרות מסורות.

הם חשובים כי זיכרון הוא אבן יסוד של זהות קולקטיבית. כשאני אומר זהות קולקטיבית אני מדבר על שני דברים. ברמה האחת, זהות קולקטיבית היא בריזמנית מה שמשותף לכולנו. ברמה השנייה, תחושת הזיכרון, תחושה שקיימת אצל קבוצה, מייצרת גם תחושה של המשכיות בזמן, כי מדובר פה בקבוצה שיש לה קיום בזמן. גם זה פרדוקס בסיסי של החיים. איך דבר שמשתנה כל הזמן עדיין נשאר הוא עצמו? איך זה שאני נשאר אותו הדבר למרות שאני משתנה כל הזמן? זו גם בעיה של הזיכרון האישי, שהוא חיוני לזהות האני.

ללא זיכרון אין לי זהות. אם אינני זוכר - אינני קיים. אנחנו זוכרים משמע אנחנו קיימים, בזמן, בהיסטוריה. יש רציפות והמשכיות של זיכרון, וכל הדברים האלה יחד הם שמייצרים את הזהות הקולקטיבית שלנו, את תחושת האני הקיבוצי ההכרחית לתחושת הגורל המשותף. כי גם זה חלק מכוחם של זהות קולקטיבית וזיכרון קולקטיבי: תחושה של גורל משותף. הזיכרון הקולקטיבי של חברה, של קבוצה, של קהילה, הוא הדבר הדמוקרטי ביותר שקיים. כי כולנו זוכרים או שותפים מלאים בזיכרון הזה.

חברות
תקווה
תרבות
זיכרון
געגוע

← על בסיס הטקסט שקראתם הסבירו לעצמכם יחד בקבוצה:

← מהו זיכרון קולקטיבי? [אפשר לקרוא מקורות נוספים בנושא]

← במה זיכרון קולקטיבי שונה ונבדל מזיכרון אישי ופרטי?

← כתבו בכמה שורות מהי תפיסתכם האישית לגבי זיכרון לאומי-קולקטיבי וזיכרון אישי-משפחתי. אין הכוונה לתפיסה של או זה או זה, אלא תפיסה של גם וגם, גם זיכרון אישי וגם לאומי, על הצורך בשניהם ועל ההשפעה ו/או המתח האפשרי ביניהם.

← שתפו בקבוצה את מחשבותיכם ובתובנותיכם.

ב הנצחה בחברה הישראלית

החברה הישראלית מגוונת, חללי המלחמה מגיעים מכל רחבי המדינה, מכל שדרות האוכלוסייה, מכל העדות החיות בה יחד. רשת החינוך "עתיד" משקפת את כל המגוון הישראלי. מקהילות היהודיות, הדרוזיות והבדואיות היו חללים ונופלים מ-7 באוקטובר וממלחמת "חרבות ברזל".

הציעו דרך חינוכית לתת מקום לביטוי במרחב הציבורי, ולאפשר הנכחה של האדם וקהילתו במהלך תהליכי הזיכרון וההנצחה. חשבו כיצד לאפשר למגוון התרבותי הקיים בחברה וברשת החינוך "עתיד" להיות נראה ונוכח, למשל: הנצחה שתנכיח את החייל היהודי בצד החייל הדרוזי, הבדואי שנפלו בקרבות יחד עמו בהגנת המדינה.

🔗 חברות

🔗 תקווה

🔗 זיכרון

🔗 געגוע

🔗 תרבות

תכננו יחד והציעו:

- ← איך תיראה הנצחה זו?
- ← מה יהיו תכניה?
- ← כיצד ינכחו את זכרו של כל חלל בצורה מכובדת, בסיפור ההגנה על המדינה ואזרחיה. וכיצד אפשר להתבונן במבט אמפתי רחב, ולכלול בו אוכלוסיות שונות בחברה הנושאות יחד בנטל ההגנה והמחיר הכבד הנלווה אליו?

נסו לתת מקום וביטוי בתהליכי ההנצחה של החברה כולה לתרבות והמסורת האחרת- דרוזית, בדואית, ערבית נוצרית ומוסלמית.

שאלות לדיון ומחשבה

- ← הסבירו לעצמכם את החשיבות בהנחת חללים בני עדות שונות ואת האתגרים העשויים להיות לכך?
- ← מה נדרש להכיר ולדעת כאשר נגשים להנצחת חלל מעדה אחרת? מתרבות אחרת?
- ← על אילו ערכים תשימו דגש בסיפור הזיכרון הזה?
- ← בהנצחה זו, על אילו ערכים תשימו דגש בסיפור הזיכרון הזה?

מיוגנית באשדוד להנצחת סר"ן אור מוזס שנפלה בקרב ביום המתקפה

- ⊕ חברות
- ⊕ געגוע
- ⊕ תקווה
- ⊕ זיכרון
- ⊕ תרבות
- ⊕ קהילה

סיכום שאינו סוף תפקיד אנשי החינוך

כאנשי ונשות חינוך יש לכל אחד ואחת מאיתנו תפקיד אחראי וחשוב בעיצוב הזיכרון של התלמידים ובעיצוב זהותם. הזהות שלנו שואבת ומושפעת מהתכנים שעולים מהתרבות הכללית והקהילתית, מהמסורת הדתית לגווניה ומתכנים שמערכת החינוך חושפת אותנו אליהם.

ביחידת לימוד זו ביקשנו להרחיב ולהעמיק את נקודות המבט על זיכרון והנצחה, גם בהקשרי זהות ותרבות וגם בהקשרים חברתיים וקהילתיים סביב מעשה זיכרון החלל והנצחתו.

מטרת התהליך ששורטט כאן הוא לסייע לכם, אנשי החינוך, להוביל תהליך בית ספרי עם תלמידים ולקדם תהליך הנצחה של חלל מהקהילה.

אנו מאמינים שבתהליך הלימוד והתכנון, לאורך המפגש עם המשפחות והיישום של הפרויקט יעלו שאלות ויתעוררו אתגרים אנושיים מגוונים. יחד, כקבוצת עמיתים, ועם קהילת העמיתים בבית הספר, נמצא את הדרכים להלך בעולם רגיש של זיכרון והנצחה.

כְּשֶׁכְּלָם זֹכְרִים, אֲנִי שׂוֹכַחַת. וְכִשְׁכְּלָם שׂוֹכְחִים אֲנִי זֹכֵר. וְזֶה כּוֹאֵב עַד כְּדֵי כֶּךָ שְׂאֲנִי צָרִיד לְהִתְאַמֵּץ לְאַסֹּף אֶת הַשְּׂבָרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא אֲשַׁפַּח שְׂאֲנִי חַיֵּב לְזַכֵּר

[נתן זך / אומרים שממש יפה שם]

בהצלחה לכולכם ולכולן
בהובלת התהליך החינוכי לזיכרון והנצחה

 עתידי
רשת חינוך

מקורות

ברק, עידית, דלת, שירים, הוצאת אתמול, 2014.

גירץ, קליפורד, פרשנות של תרבויות, תרגום: יואש מייזלר, ירושלים:
הוצאת כתר, 1990, עמ' 56–61.

ינאי צבי (עורך), "ריאיון עם קילפורד גירץ", מחשבות 48, 1979.

הנדל, יהודית, הר הטועים, הוצאת הקיבוץ המאוחד: הספרייה
החדשה, 1991.

זך, נתן, "אומרים שממש יפה שם", ספר שירים, הוצאת הקיבוץ
המאוחד, 2016 (אוגוסט 2024)

עזריהו, מעוז, "מקומה של תרבות הזיכרון בעיצוב זיכרון קולקטיבי",
אתר יזכור – אתר ההנצחה לחללי מערכות ישראל, משרד הביטחון,
מדינת ישראל <https://www.izkor.gov.il>

עמיחי, יהודה, מאחורי כל זה מסתתר אושר גדול, הוצאת שוקן, 1974.

שימבורסקה, ויסלבה, רגע: מבחר שירים, תרגום מפולנית: דוד וינפלד,
ירושלים: הוצאת כרמל, 2009, עמ' 48.

אתר "יזכור – אתר ההנצחה לחללי מערכות ישראל", משרד הביטחון
אגף משפחות, הנצחה ומורשת, מדינת ישראל.

